

Kopačev največji življenjski in prostorski podvig je nedvomno Velika planina. / Foto: iStock

Velika planina je bila njegova ljubezen

Življenjski opus Vlasta Kopača nas uči, da napredek ne pomeni opuščanja tradicije, temveč njeno premišljeno vključevanje v sodobni čas

Meta Černoga

Letos zaznamujemo dvajseto obletnico smrti **Vlasta Kopača**. Slovenski muzeji in raziskovalne ustanove so to leto posvetili preučevanju njegove zapuščine. V skupnem projektu, ki nosi naslov *Vlasto Kopač – ustvarjalec prostora, varuh dediščine in spomina*, želijo širši javnosti predstaviti večplastnost tega izjemnega ustvarjalca. Njegov neizbrisni pečat je v slovenskem prostoru viden na vsakem koraku: od arhitekturnega snovanja in izjemnega prispevka k razvoju Velike planine do njegovega spoštljivega odnosa do narave in varovanja kulturne dediščine. O Kopačevi moči ustvarjanja in njegovi bogati dediščini smo se pogovarjali z **Janjo Železnikar**, kustosinjo v Medobčinskem muzeju Kamnik in eno od gonilnih sil tega velikega projekta.

Kopačeva arhitekturna pot se je začela ob boku največjega slovenskega arhitekta **Jožeta Plečnika**. Kot študent in sodelavec je sodeloval pri snovanju ljubljanskih Žal in zapornice na Ljubljani ter pomembno prispeval k prenovi Plečnikovih tržnic. Janja Železnikar pojasnjuje njegove začetke: »Vlasto Kopač je sprva kot Plečnikov učenec in pri mojstru zaposleni risar delal delavniške načrte po profesorjevih predlogih in skicah. Kasneje, v 90. letih, ko je vodil prenovo Žal in ljubljanske tržnice, je izrisal detajle in objekte, ki so bili predmet restavratorskih del.«

Toda Kopač je kmalu razvil svoj edinstveni in prepoznavni izraz. »Zdi se mi, da mu je bila najljubša ljudska arhitektura oziroma objekti, ki so izhajali iz tradicije nekega prostora,« poudarja kustosinja in dodaja, da je s svojimi snovanji vplival na celotne urbanistične zasnove mest in območij. Njegova največja vrednota je bil širok, interdisciplinaren pristop, saj je »prostor-

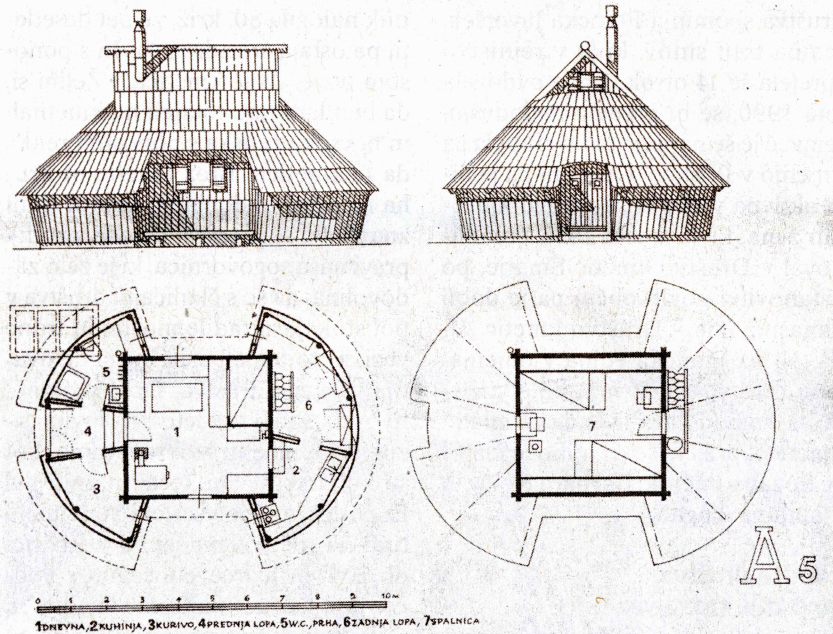

Vlasto Kopač v planinski opravi sredi Ljubljane v šestdesetih letih 20. stoletja / Foto: arhiv Mojce Kopač

sko načrtovanje zastavil s širokim spektrom strokovnjakov z različnih področij«. Njegovi posegi so bili vedno premišljeni. »Posege v prostor je načrtoval subtilno, skladno z naravnimi danostmi prostora samega in ljudmi, ki so na tem prostoru živeli,« pravi Janja Železnikar. Med njegovimi številnimi dosežki najdemo tudi urbanistično in arhitekturno zasnovo Ulovke, Zaplane ter koč na Lisci. Zasnoval pa je tudi več kot 120 memorialnih spomenikov, ki so posvečeni njegovim prijateljem, žrtvam druge svetovne vojne ali pa služijo kot pomniki preteklosti.

Zeleni spomenik okupiranemu mestu

Eno njegovih najbolj prepoznavnih samostojnih del je ikonična Pot spominov in tovarištva, zelena žila Ljubljane, ki jo danes za rekreacijo dnevno uporabljajo množice. »Osnovna ideja Poti ob žici okupirane Ljubljane je bila postaviti spomenik in pomnik z žico okupiranemu mestu, ki je trpelo pod italijansko okupacijo in katere sistem žičnate ograje, stražarnic in bunkerjev so nato prevzeli Nemci,« razlaga kustosinja. Kopač je po italijanskem načrtu zakoličil in trasiral pot v dolžini okoli 30 kilo-

Kopačev načrt turistične koče tipa A5 na Veliki planini / Foto: hrani MAO

metrov. »Na mesta, kjer so stali bunkerji, je postavil 102 osemkotna stebra z vrisano žico in letnicami okupacije. Na vstopnih točkah v okupirano mesto pa je zasnoval spomenike s kiparskimi reliefi, ki učinkujejo kot orientacijske točke,« opisuje njegovo natančno vizijo. Kopač je bil začetnik in idejni vodja tega projekta, pot pa je skozi desetletja doživela več prenov in preimenovanj. Bi bil Kopač danes zadovoljen, ko bi videl, kako je njegova spominska pot postala predvsem prostor rekreacije? »Menim, da bi bil srečen, ker je pot razmeroma dobro vzdrževana, ker vsako leto potekajo spominski dogodki, ki zaznamujejo za Ljubljance in okoličane neprijeten del naše preteklosti, in predvsem, ker je postala glavna rekreacijska os mesta,« razmišlja Janja Železnikar. »Se pravi, da so jo ljudje sprejeli in je postala del njih.«

Alpinist, ki je iskal stik z neokrnjeno naravo

Vlasto Kopač ni bil zgolj urbanist, bil je strasten alpinist in gorski reševalec. »Bil je eden pomembnejših slovenskih alpinistov pred drugo svetovno vojno,« poudarja naša sogovornica. Njegova pot se je začela med študijem arhitekture, ko se je pridružil Akademski skupini Slovenskega planinskega društva (AS SPD). »Bil je med njenimi soustanovitelji in podpredsedniki ter je aktivno sodeloval pri organizaciji alpinističnih tečajev, s katerimi je prispeval k razvoju sodobnega slovenskega alpinizma, tako poleti kot pozimi.« Najraje je zahajal v domače Kamniško-Savinjske Alpe, leta 1940 pa se je udeležil prve slovenske alpinistične odprave v črnogorski Durmitor. Njegov prvenstveni zimski vzpon s Cenetom Malovrhom po grebenu Bezimeni vrh–Bobotov

»Množični turizem ter boj za materialne dobrine in hlastanje za njimi uničujejo prvinskost vsakega življenja. Na planino se je nekoč vse nosilo peš, na hrbtih, ni bilo vode, elektrike. Danes se do koč, kljub prepovedi, vozijo z avti, nikjer ni opozoril o varčni rabi vode, v kočah so jacuzzi...«

kuk še danes velja za enega pomembnejših dosežkov tedanjega slovenskega alpinizma. Čeprav sta vojna in kasnejša politična represija grobo prekinili njegovo alpinistično dejavnost, je Kopač ostal tesno povezan z gorami. »Načrtoval je bivač pod Skuto, zavetišče v Grintovcih, sodeloval pri obnovi številnih planinskih koč in bil pozneje imenovan za častnega predsednika Planinske zveze Slovenije,« našteva Janja Železnikar in opozarja, da je bil tudi izjemno ploden pisec in ilustrator za Planinski vestnik. Njegov odnos do prostora je izviral prav iz tega gorniškega spoštovanja: »Kot gornik, alpinist je cenil neokrnjeno naravo, njene lepote, mir. Enako kot stvaritve narave je cenil delo človeških rok, zato so njegovi načrti v sozvočju obeh.«

Kustosinja Janja Železnikar ob portretu Vlasta Kopača, ki ga je narisal njegov oče Franjo Kopač, ki je bil tudi akademski slikar. / Foto: Meta Černoga

Velika planina in sodobni turizem

Kopačev največji življenjski in prostorski podvig je nedvomno Velika planina. »Velika planina je bila Kopačeva velika ljubezen,« se nasmehe kustosinja. Prvič jo je obiskal kot študent leta 1935 in tam preživel vse poletje. »Navdušili so ga edinstvene ovalne bajte, ognjišnice brez oken, in življenje domačinov, ki jih je opisoval kot poštene in družabne ljudi.« Ko so po vojni kmetje začeli na novo postavljati požgane bajte, se je Kopač skupaj s pastirji leta 1957 odločno uprl idejam, da bi na planini zgradili velike zadružne hleve, pastirska selišča pa spremenili v turistične nastanitve. Sam je v 60. letih postal bajtar na Gojski planini, leta 1966 pa je zgradil svojo koč Ruševka na turističnem delu. Ko je padla pobuda za zgraditev turističnega naselja, je Kopač zagovarjal gradnjo turističnih koč po vzoru

planine iz leta 1964 je predvideval popolnoma drugačen, zmeren tip turizma. Kako bi bil Kopač danes zadovoljen ob pogledu na Veliko planino? Kustosinja je tu kritična: »Množični turizem ter boj za materialne dobrine in hlastanje za njimi uničujejo prvinskost vsakega življenja. Na planino se je nekoč vse nosilo peš, na hrbtih, ni bilo vode, elektrike. Danes se do koč, kljub prepovedi, vozijo z avti, nikjer ni opozoril o varčni rabi vode, v kočah so jacuzzi, savne, vse pritlikline sodobnosti.« Z grenkobo dodaja: »Polna usta so nas trajnostnega, sonaravnega bivanja, skladnosti z okoljem, realnost pa je vse kaj drugega.«

Neusahljiva volja do dela

Manj znan in izjemno boleč del Kopačevega življenja so dachauski procesi, v katerih je bil po krivem obsodjen in med letoma 1948 in 1952 zaprt. Kljub krivici se ni prepustil za-

ženi Zori in hčerki Mojci, ki je imela ob njegovi obsodbi komaj dve leti. »To so pisma, ki odražajo veliko mer čustev ter medsebojne ljubezni in spoštovanja,« pripoveduje kustosinja. »Ker so bila pisma cenzurirana, je jasno, da Vlasto ni mogel pisati o trpljenju, mučenjih in lažnih obsodbah. V pismih je nežen in ljubeč.« Znano je celo, da je v centralnih zaporih svoji hčerki ročno izrezljal lesene živalce. Kako so te preizkušnje vplivale na njegovo slo po ustvarjanju? »Osebnostno menim, da se je Vlasto Kopač osvobodil, ko se je odločil, da o preteklosti ne bo govoril, da ne bo nikomur ničesar zameril. Samo tako je lahko ohranil zdravega duha in neusahljivo energijo,« razmišlja Janja Železnikar. Sam je nekoč v intervjuju dejal, da človeka rešuje le delo, opravljeno s srcem in veseljem. Kustosinja potrjuje njegovo neverjetno delavnost: »Bil je izjemno natančen, delaven, kreativen in zdi se, da je delal s poslanstvom po ohranjanju znanja, vedenja in dediščine za prihodnje rodove.« Ob tem pa je imel ves čas neomajno podporo žene in družine.

Človek skritih talentov

Kopač je bil tudi goreč raziskovalec in ohranjevalec dediščine. Od pastirjev se ni le učil rezbarjenja, temveč je fonetično zapisoval ledinska imena in narečne izraze. »Po drugi svetovni vojni je naročil nekaterim pastirjem, da pokupijo pisave za trniče, leseno posodje, orodje in druge predmete, in jih tako ohranil,« poudarja Janja Železnikar. Razstavljeni so v Medobčin-skem muzeju Kamnik. Njegov arhiv, ki ga je skrbno urejala hči Mojca, razkriva tudi njegove izjemne grafične in kartografske sposobnosti. Kot sin akademskega slikarja **Franja Kopača** je že zgodaj kazal izjemen risarski talent. Njegov prvi ohranjeni zemljevid – karta Mehiškega zaliva – izvira že iz 30. let prejšnjega stoletja in ga hrani Slovenski planinski muzej. Med drugo svetovno vojno pa je svoje sposobnosti uporabil za plemenit namen: »Risal je prapore bojnih enot, propagandne pamflete odporiškega gibanja in ponarejal čerke, dokumente, žige, ki so pomagali ilegalcem pri prehajanju z žico okupirane Ljubljane.« Pozneje je oblikoval tudi veliko znakov za planinska društva in sam oblikoval Plečnikovo medaljo, ki jo je nato tudi prejel. In kakšno je Kopačevo osrednje sporočilo za današnji čas? »Vlasto Kopač nam zapušča predvsem sporočilo, da je kulturna dediščina živa vrednota, ki jo je treba razumeti, spoštovati in odgovorno ohranjati.« Kot zaključuje Janja Železnikar: »Njegov zgled nas spodbuja, da preteklost spoštujemo, sedanost oblikujemo odgovorno in prihodnost gradimo z zavedanjem, da je dediščina neprecenljiv vir znanja, navdiha in pripadnosti.« ■

Dediščina kot vir navdiha

V Kopačevem letu sodeluje vrsta ustanov, pobudnik obeležitve pa je Medobčinski muzej Kamnik. Skupaj z MGML – Plečnikovo hišo, MAO, MNSZ, ZVKDS OE Kranj in OE Ljubljana, GMJ-SPM, posamezniki, društvi in raziskovalci iz GIAM ZRC SAZU je pripravil več kot trideset dogodkov. Med njimi je kar nekaj razstav, ki stojijo v Žireh, Kopačevem rojstnem kraju, v Kamniku, kjer je pustil neizbrisen pečat na številnih objektih in ureditvah, spomenikih, ter v Ljubljani, kraju njegovega bivanja, kjer sta trenutno na ogled razstavi Pot ob žici v MAO in Vlasto Kopač – vizionarski snovalec iz Zoisove palače na Krakovskem nasipu. Piko na celovitemu vpogledu v njegovo osebnost predstavlja monografija z naslovom Vlasto Kopač – tiha moč ustvarjanja, ki je izšla junija letos in v kateri je objavljeno tudi posthumno besedilo njegove hčere **Mojce Kopač**. Film o njegovem življenju je na voljo na spletnih kanalih kamniškega muzeja. Novembra ZVKDS OE Kranj pripravlja še simpozij o Vlastu Kopaču in njegovem delu.

pastirskih bajt iz kamna in lesa. »Pastirska bajta je postala vzgled in vzor za zgraditev turističnih koč. Izrisal je sedem tipov tlorisov,« razlaga Janja Železnikar. »Kopač se je zavedal kulturnega, arhitekturnega in krajinskega pomena planin in tudi, da turističnega razvoja ni mogoče ustaviti.« Z različnimi mehanizmi mu je uspelo zagotoviti, da je pastirski del ostal skoraj neokrnjen, turizem pa je razvil na delu planote brez naselij. Njegova vizija turizma je bila zmerna rekreacijska dejavnost, ki podpira domačo pridelavo mleka in izdelkov, ne pa da jo izrinja. Že v petdesetih letih je pripravljajl podlage za razglasitev Velike planine za narodni park, kar pa do danes ni bilo uresničeno. Vseeno je bila leta 1965 sprejeta odredba o zavarovanju zemljišč na Veliki planini – prvo takšno zavarovanje planin pri nas. Njegov urbanistični program Velike

meram. **Katja Šturm Mraz**, skrbnica Kopačeve zapuščine, je odkrila pretresljiva pisma iz zapora, ki jih je pisal

Eno njegovih najbolj prepoznavnih samostojnih del je ikonična Pot spominov in tovarištva, zelena žila Ljubljane, ki jo danes za rekreacijo dnevno uporabljajo množice. / Foto: Jaka Gasar